

no demokratske studije (CLDS) za potrebe Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (SIPRU) i UNICEF-a, kao i rezultate niza istraživanja koje su u prethodnih nekoliko godina sprovedi SeConS i Građanske inicijative. Najpre ćemo dati pregled postojećih usluga, a zatim i ulogu nevladinog sektora. Potom ćemo prikazati izvore finansiranja usluga socijalnog rada.

Lokalne usluge socijalne zaštite

Lokalne usluge socijalne zaštite sprovode centri za socijalni rad, nevladine organizacije, ustanove za smeštaj korisnika i opštinske organizacije Crvenog krsta. Danas u Srbiji postoje najmanje dve relevantne baze podataka o lokalnim uslugama socijalne zaštite: baza usluga koju vodi Republički zavod za socijalnu zaštitu i baza usluga koju su izradili Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije i UNICEF.

Kako pokazuju podaci Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, ukupno 33 različite vrste lokalnih socijalnih usluga se sprovode u Srbiji. U 137 opština organizuje se ukupno 445 lokalnih socijalnih usluga, koje se razlikuju po vrsti, ciljnoj grupi i pružaocu. Sve ove usluge su usvojene u lokalnim skupštinama po standardnoj proceduri i predviđene su opštinskim budžetom, iako izvori prihoda za njihovo finansiranje mogu biti i državni fondovi ili donacije).³

Na lokalnom nivou, najzastupljenije su usluge pomoći i nege u kući, usluge dnevnog boravka i usluge podrške za samostalan život.

Kada je reč o uslugama namenjenim deci i mladima, najčešće su organizovane sledeće usluge:

- Dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju – 64 lokalne zajednice
- Stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju – 19 lokalnih zajednica
- Dnevni boravak za decu i mlade sa telesnim invaliditetom – 14 lokalnih zajednica
- Zastupljenost usluga namenjenih celoj porodici izgleda ovako:
- Savetovalište za brak i porodicu i SOS za žrtve porodičnog nasilja – po 17 lokalnih zajednica
- Socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima – 11 lokalnih zajednica

³ Lokalne zajednice na Kosovu i Metohiji uvršćene su u ukupan broj gradova i opština koje se prikazuju.

- Sigurna kuća (i prihvatilište) za žene i decu žrtve porodičnog nasilja – 5 lokalnih zajednica
- Među uslugama namenjenim odraslima i starijima, najzastupljenije su:
- Pomoć i nega u kući za odrasle i starije – 82 lokalne zajednice
- Klub za starije – 30 lokalnih zajednica
- Prihvatilište za odrasle i starije – 12 lokalnih zajednica

Kada je reč o pružaocima usluga, podaci pokazuju da lokalne samouprave češće ukazuju poverenje ustanovama socijalne zaštite u javnom sektoru (314 usluga) nego organizacijama u građanskom sektoru (131 usluga). Odnosno, 202 usluge pružaju centri za socijalni rad, 112 usluga pružaju ustanove socijalne zaštite, a 131 uslugu pružaju NVO.

Drugi relevantni izvor podataka o stepenu razvijenosti usluga predstavlja istraživanje *Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava*. Ovo istraživanje pokazuje da se usluge socijalne zaštite pružaju u 138 lokalnih samouprava, od 145 koliko je ušlo u uzorak. I ovo istraživanje pokazuje da 29% svih lokalnih usluga u Srbiji pružaju javni pružaoci usluga.

Ovo istraživanje registrovalo je ukupno 432 lokalne usluge, od kojih se 306 sprovodi u državnom sektoru, a 126 u nedržavnom. Izveštaj *Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave* ne pravi razliku između profitnih i neprofitnih pružalaca usluga, već govori o nedržavnim pružaocima. Imajući u vidu ranije podatke o tome da se profitni sektor usmerava na usluge smeštaja za stare, mi ćemo pretpostaviti da je ovde zapravo reč o dominantno NVO kao pružaocima usluga.⁴

⁴ Privatni profitni pružaoci usluga uglavnom se bave starima. U Srbiji dozvolu za rad imaju 162 privatna doma za stare, a licencu za rad po novom sistemu licenciranja dobilo je 69 privatnih domova za odrasla i stara lica ukupnog kapaciteta 2.310 korisnika (podaci Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, www.minrzs.gov.rs, pristupljeno 17.05.2016. godine). Pored toga, postoji i veliki broj nelegalnih domova, tako da su ukupni smeštajni kapaciteti nekoliko puta veći. Uprkos relativno razvijenom privatnom sektoru, novinski izveštaji ukazuju na visoku tražnju i nedostatak kapaciteta.

Tabela 3.3. Pregled lokalnih usluga u Srbiji u 2012. godini

Usluga	Broj lokalnih samouprava	Udeo u ukupnom broju lokalnih samouprava (u%)
Pomoć u kući za stare	122	84%
Dnevni boravak za decu i mlade sa teškoćama u razvoju	71	49%
Pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju	37	26%
Klub	28	19%
Pomoć u kući za odrasle osobe sa invaliditetom	20	14%
Savetovališta	21	14%
Prihvatište (opšteg tipa)	18	12%
Personalna asistencija za odrasle	16	11%
Stanovanje uz podršku za mlade	15	10%
Prihvatište za žrtve nasilja (sigurna kuća)	15	10%
Dnevni boravak za stare	12	8%
Predah smeštaj	11	8%
Dnevni boravak za decu u sukobu sa zakonom	10	7%
Prihvatište za decu	9	6%
Svratište	4	3%
Stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom	5	3%

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Pomoć u kući za stare je već godinama najrasprostranjenija usluga.⁵ Ova usluga sprovodi se u 84% opština u Srbiji bez Kosova i Metohije. Posle jednokratnih materijalnih davanja, to je najrasprostranjenija intervencija u oblasti socijalne zaštite koja se finansira iz opštinskih budžeta. Za njom

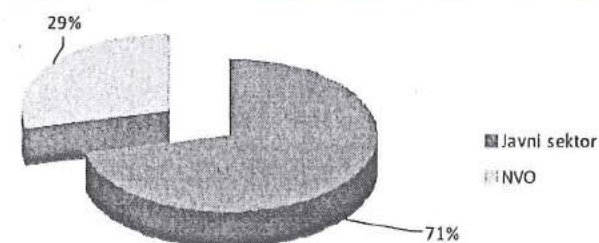
⁵ Podaci za 2009/2010 mogu se naći u Vuković, 2010.

slede dnevni boravci za decu i mlade sa teškoćama u razvoju, koji postoje u gotovo svakoj drugoj opštini. Sve ostale usluge se javljaju u malom broju opština: pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju u svakoj četvrtoj, klubovi u svakoj petoj, a sve ostale još ređe. Ovi podaci govore o drugoj strani lokalnog sistema usluga socijalnog rada. Ma kako impresivne bile brojke o ukupnom broju usluga i njihovom razvoju u poslednjih nekoliko godina, usluge su i dalje nerazvijene u najvećem delu naših opština.

Udruženja građana u socijalnoj zaštiti

Ovo istraživanje beleži ukupno 126 usluga koje pružaju nevladine organizacije. Kao što se vidi iz grafikona 3.1., to čini 29% svih lokalnih usluga.

Grafikon 3.1. Pružaoci lokalnih usluga socijalne zaštite po sektoru

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Nevladine organizacije najviše se bave pružanjem usluga za osobe sa invaliditetom i za decu i mlade sa smetnjama u razvoju. U ovim oblastima nalazimo najveći udeo NVO u ukupnom broju pružalaca usluga. Značaj NVO kao pružalaca usluga i dalje je veliki kod usluga kao što su dnevni boravci za stare, decu u sukobu sa zakonom i pomoć u kući za decu. U ovim oblastima, oko trećina ukupnog broja usluga sprovodi se u nevladinom sektoru. Nevladin sektor najmanje je aktivan u pružanju usluga kao što su prihvatilište, savetovališta i sl.

Tabela 3.4. Udeo pružalaca usluga iz NVO sektora

Usluga	Udeo pružalaca usluga iz NVO sektora u konkretnoj usluzi (u%)
Svratište	75%
Personalna asistencija za odrasle	69%
Stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom	60%
Pomoć u kući za odrasle osobe sa invaliditetom	45%
Predah smeštaj	42%
Dnevni boravak za stare	33%
Dnevni boravak za decu i mlade sa teškoćama u razvoju	30%
Pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju	30%
Dnevni boravak za decu u sukobu sa zakonom	29%
Pomoć u kući za stare	25%
Klub	18%
Prihvatište za žrtve nasilja (sigurna kuća)	7%
Savetovališta	5%
Prihvatište (opšteg tipa)	5%
Stanovanje uz podršku za mlade	0%
Prihvatište za decu	0%

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Kada se posmatra struktura usluga koje pruža nevladin sektor, jasno je njegovo globalno usmerenje. Među svim uslugama koje pružaju NVO, najviše je dnevnih boravaka za decu i mlade sa teškoćama u razvoju. Zatim sledi pomoć u kući za stare – ova usluga čini jednu četvrtinu svih usluga koje pruža nevladin sektor. Nešto su brojnije još i usluge personalne asistencije, pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju i odrasle osobe sa invaliditetom.

Tabela 3.5. Struktura usluga koje pruža nevladin sektor

Usluga	Ukupan broj usluga koje pruža NVO sektor	Udeo date usluge u % unutar usluga koje pruža NVO sektor
Dnevni boravak za decu sa teškoćama u razvoju	37	29%
Pomoć u kući za stare	32	25%
Pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju	11	9%
Personalna asistencija za odrasle	11	9%
Pomoć u kući za odrasle OSI	9	7%
Predah smeštaj	5	4%
Klub	5	4%
Dnevni boravak za stare	4	3%
Dnevni boravak/centar za decu i mlade sa poremećajima u ponašanju	3	2%
Svratište	3	2%
Stanovanje uz podršku osobe sa invaliditetom (OSI)	3	2%
Prihvatište (opšteg tipa)	1	1%
Prihvatište za žrtve nasilja u porodici („sigurna kuća“)	1	1%
Savetovališta	1	1%
Prihvatište za decu	0	0%
Stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju	0	0%

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Struktura usluga koje pruža javni sektor data je u tabeli 2.4. Kao što se vidi, trećinu svih usluga javnog sektora čini pomoć u kući za stare. Na dnevne boravke za decu i mlade sa teškoćama u razvoju otpada 14% svih lokalnih usluga koje pruža javni sektor. Ostale usluge su manje zastupljene.

Tabela 3.6. Struktura usluga javnih pružalaca usluga

Usluga	Ukupan broj usluga koje pruža javni sektor	Udeo date usluge u uslugama koje pruža javni sektor u %
Pomoć u kući za stare	97	32%
Dnevni boravak za decu sa teškoćama u razvoju	43	14%
Pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju	26	8%
Klub	23	8%
Savetovalište	20	7%
Prihvatište (opšteg tipa)	18	6%
Prihvatište za žrtve nasilja u porodici („sigurna kuća“)	14	5%
Stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju	15	5%
Pomoć u kući za odrasle OSI	11	4%
Dnevni boravak za stare	8	3%
Prihvatište za decu	9	3%
Dnevni boravak/centar za decu i mlade sa poremećajima u ponašanju	7	2%
Personalna asistencija za odrasle	5	2%
Predah smeštaj	7	2%
Stanovanje uz podršku osobe sa invaliditetom (OSI)	2	1%
Svratište	1	0%
Ukupno	306	100%

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Javni sektor ima odlučujuću uslugu u čitavom nizu usluga, kao što su stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju, prihvatišta za decu, savetovališta, prihvatišta opšteg tipa i sigurne kuće. Izrazito veliko učešće

javnog sektora beleži se i u uslugama pomoći u kući i dnevnim boravcima za mlade sa poremećajem u ponašanju i stare.

Tabela 3.7. Udeo javnog sektora u pojedinim uslugama

Usluga	Udeo javnih pružalaca usluga u konkretnoj usluzi (u %)
Stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju	100%
Prihvatište za decu	100%
Savetovalište	95%
Prihvatište (opšteg tipa)	95%
Prihvatište za žrtve nasilja u porodici („sigurna kuća“)	93%
Klub	82%
Pomoć u kući za stare	75%
Pomoć u kući za decu sa teškoćama u razvoju	70%
Dnevni boravak/centar za decu i mlade sa poremećajima u ponašanju	70%
Dnevni boravak za stare	67%
Predah smeštaj	58%
Pomoć u kući za odrasle OSI	55%
Dnevni boravak za decu sa teškoćama u razvoju	54%
Stanovanje uz podršku osobe sa invaliditetom (OSI)	40%
Personalna asistencija za odrasle	31%
Svratište	25%

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

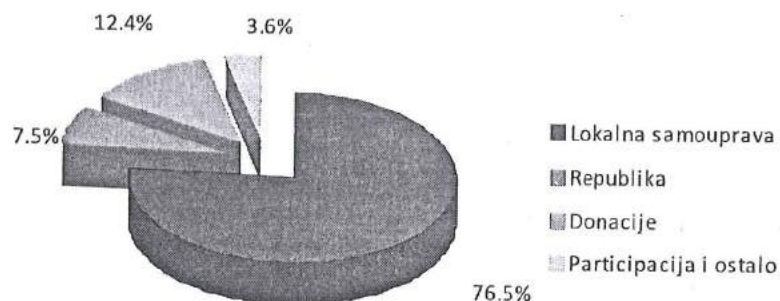
Finansiranje usluga

Ukupni rashodi za ove usluge iznose oko 2.475 milijarde dinara ili oko 21.5 miliona EUR. Najveći deo ove sume (milijarda dinara) odlazi na usluge pomoći u kući za stare. Za usluge koje pružaju javni pružaoci usluga godišnje

se izdvaja oko 1.26 milijardi dinara. Prosečna vrednost usluge je oko 4.4 miliona dinara.

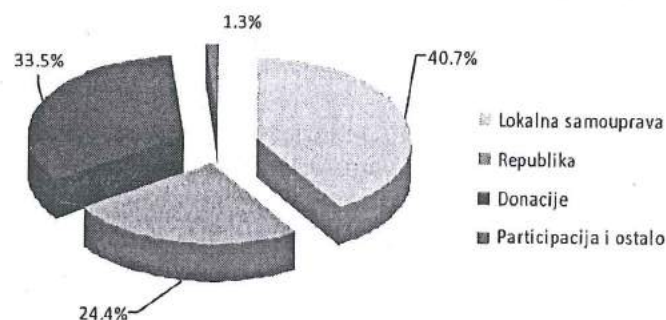
Grafikon 3.2. Struktura izvora finansiranja usluga koje pružaju javni pružaoci usluga

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Za usluge koje pruža nevladin sektor izdvaja se oko 361 miliona dinara. Prosečna vrednost usluge je oko 3.2 miliona dinara.

Grafikon 3.3. Struktura izvora finansiranja usluga koje pružaju NVO

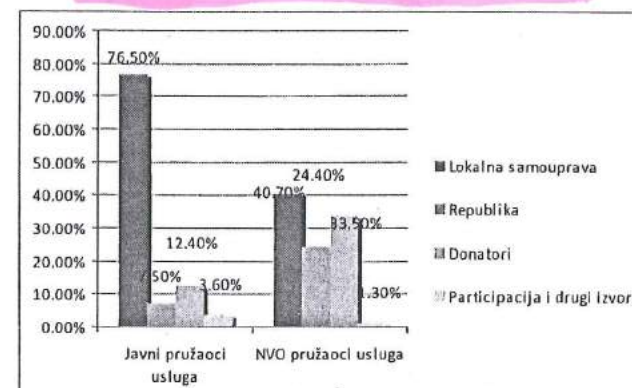

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Kod NVO sektora mnogo je veći udeo donacija kao izvora finansiranja: 33.5% nasuprot 12.4% u ukupnoj sumi koja se izdvaja za finansiranje ovih usluga. Još veća razlika vidi se kod lokalne samouprave koja finansira 77% svih troškova javnih pružalaca usluga, nasuprot 41% kod nevladinih. S druge strane, Republika tri puta više finansira NVO. Najveću ulogu u ovoj raspodeli najverovatnije imaju veliki državni fondovi za razvoj usluga, kakav je

Fond za razvoj usluga organizacija osoba sa invaliditetom koji radi u okvirima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

Grafikon 3.4. Poređenje izvora finansiranja

Izvor: SIPRU i UNICEF, 2013

Pregled strukture izdataka po izvorima finansiranja pokazuje da se najveći deo sredstava koje lokalne samouprave izdvajaju za socijalnu zaštitu koristi za finansiranja pomoći u kući za stare i dnevne boravke za decu sa teškoćama u razvoju. Udeo pomoći u kući u republičkom budžetu još je veći i iznosi preko polovine svih rashoda registrovanih ovim istraživanjem. Na kraju, najviše su diverzifikovani rashodi donacija.

***

Predloženi nalazi pokazuju da je poslednjih godina u Srbiji sistemski otvoren širi prostor za nastup organizacija građanskog društva kao aktera socijalne ekonomije. Država je omogućila pristup ovim organizacijama u sektoru u kojem njihove solidarnističke vrednosti i lokalni aktivizam mogu da budu od značajne pomoći. Iz pregleda strukture usluga koje pružaju javni i građanski sektor se vidi da je za socijalnu ekonomiju otvoren prostor tamo gde nije potrebna značajna infrastruktura ili angažovanje velikih i raznovrsnih resursa, a gde, s druge strane, treba dosta fleksibilnosti i inovativnosti, što nisu odlike pružalaca usluga iz javnog sektora. Iz strukture finansiranja se može naslutiti da se u ovoj oblasti javljaju dva tipa aktera. Jedno su, kako ih nazivaju Kvorter i Muk, neprofitne organizacije javnog sektora (tradicionalna udruženja građana), a drugo su nevladine organizacije novog tipa, ak-

